

A vizuális szennyeződésről

Már szinte közhelynek számít, hogy rohamosan szennyeződő környezetben élünk — szennyezett a levegő körülöttünk, szennyezett a nyelvünk. A képek világa sem sugároz tisztább értékeket. Vizuális környezetünk eklektikus, zűrzavaros, silány és sekélyes — egyszóval erőteljesen szennyezett. A hagyományos kulturális értékekkel együtt elpusztult hagyományos vizuális kultúránk is, s a szegénység hosszú korszaka után szükségszerűen jelentkezett a fogyasztói láz; ám az állami, a kisipari és a magánkereskedelem csupán olcsó, ízléstelen termékeket, álnépművészeti giccseket kínál a vásárlóknak.

Felemás modernizmus, az „American way of life” utáni sóvárgás jellemzi tömegkultúránkat. A pornográf jellegű plakátok, levelezőlapok után nem meglepő hasonló újság megjelenése és az ilyen termékek behozatalának engedélyezése az országba. A látszatsza-badság demonstrálásaként látszatengedmény.

A szerencsésebb korokban a politika is inkább a tartalmas művészetet pártfogolta: a falusi templomok falán megjelenített Biblia Pauperum évszázadokon keresztül magas esztétikai színvonalon jelenítette meg a bibliai történeteket, s még ha a kivitelezés minőségében elmaradtak is a példát szolgáltató templomoktól, a maguk esendőbb, dadogóbb nyelvén is ugyanazokat az általános értékeket közvetítették. Dürer művészete sokszorosított grafikáival szolgálta a reformációt, a vásárokon használt mutogató képek pedig a maguk esztétikájában szintén közvetítettek szellemi értékeket.

Nem a képregény, a televízió, a képeslap meglétével, hanem azok minőségével van baj. A képregényt például természetes szükséglet hozta létre a múlt század kilencvenes éveinek Amerikájában: azoknak a munkásoknak készült, akik olvasni még meglehetősen nehezen tudtak. Mennyivel igényesebb rajzok, szövegek találhatóak ezekben, mint kései magyar utódaikban.

Az elmúlt néhány évszázadban az állam egyre inkább kénytelen tudomásul venni a tömegek életformájának, kulturális igényeinek változását. Az új tömegkommunikációs eszközök sikerrel közvetíthetnek az információt, a kultúrát, biztosíthatják a szórakozást. De magasabb színvonalon, és a vizuális nyelv ismeretének birtokában.

Hazánkban a kiszolgáltatott értelmiségi szerkeszti, írja a középszerű újságokat, készíti az átlagos színvonalú televíziós műsorokat. Az a — főként paraszti származású — értelmiségi, aki nem rendelkezik mértékadó mintával, mert falusi hagyományaitól szabadulni akar, a polgári kultúrát pedig megbélyegezték, gyanússá tették előtte. A modern kultúra (az ipari formatervezés, az avantgarde művészet) élethalálharcát vívja a fennmaradásért, látszólagos intézményesülésért. Az ipari formatervezés és az avantgarde majdhogynem magán-ügye marad néhány embernek, mert aki esztétikus tárgyakat, műveket készít, az magára marad, elszigetelődik.

A televízió pötszerré, gyógyszerre és hitpótlóvá vált. A milliós példányszámban megjelenő képeslapokhoz hasonlóan — tovább súlyosbítja a vizuális szennyeződést. Ismét hangsúlyoznom kell, hogy nem a médiumok meglétét kárhoztatom: az emberiség kultúrájának történetében megjelentek, majd eltűntek belőle bizonyos kultúráközvetítő eszközök, műfajok, művészeti ágak, szórakozási formák. Aki múzeumot csak a televízióban láthat, annak jó, hogy van televízió. Aki viszont a televízió kommersz műsorainak hatása alatt hűmez, varr otthon, az elkerülhetetlenül esztétikai zsákutcába jut, holott a lakásszépítés és ruhadíszítés az egészséges széperzék kifejeződése lehetne.

Néhány művészettörténész természetesen sziszifuszi küzdelmet folytat a televízióban azért, hogy értékes művek bemutatásával közelebb hozza a képzőművészetet, sőt a kortárs képzőművészetet is igyekeznek befogadhatóvá szelídíteni. S mindez nem hiábavaló: a szoktatás rendkívül fontos mozzanat a kultúra befogadásának folyamatában. Bár a képzőművészeti műsorok nézettsége nem magasabb két-három százaléknál, ez akkor is tömegeket jelent, akár egy kiállítás látogatóinak számához képest is.

Az angol bűnügyi vagy ismeretterjesztő filmek nemcsak műfajilag jobb minőségűek, mint hazai filmjeink, hanem vizuálisan is fölülmúlják azokat. Ezzel szemben nagy nézettségű hazai műsoraink mintha a kellékes, a berendező, az operatőr, a látványra, az összképre figyelő szakember közreműködése nélkül jöttek volna létre; s mindez nem lehet csupán pénzkérdés. A munkahelyek berendezésénél is hasonló a helyzet: a titkárnői ízlés és az adminisztrációs terror határozza meg a kutatóhelyek és oktatási intézmények berendezését. A kereskedelem arra hivatkozik, hogy az emberek az ócska, az olcsó, az igénytelen árut vásárolják. A gyár a kereskedőkre mutogat, s ebben a felelősséget a másokra hárító körforgásban marad a változatlanul alacsony képzőművészeti színvonal.

Elhanyagoljuk a vizuális kultúrára való nevelést az iskolában is: a gyerekek sematikus rajzoktatásban vesznek el maradék kreativitásukat, fantáziájukat. Holott más országokban az iskolában tanítanak környezetkultúrát, formatervezést, ünnepi dísz tárgykészítést is. Ugyanis információink négyötödét vizuális úton szerezzük meg. A gazdaság, a pénz, a haszon és az áru előtérbe kerülésével még inkább romlott a vizuális kultúra helyzete. A képek özönében eltompult nemzedékek intellektuális fogékonysága csökken. Egymást hatálytalanítják a képek, s ebbe a képözönbe bármi, vagy annak ellenkezője is belefér. A vizuális káoszban rendet teremteni nagyon nehéz. Az ehhez vezető úton tett első lépés a vizuális analfabetizmus fölszámolása lenne.

BÁLINT V. ÁGNES

Kő-Krisztus

*Mennyi a fájdalom a kő-Krisztus arcán!
Elrobanunk mellette, vagy
üdvözöljük, mint az útmenti fát,
nem körülményesen, inkább zavartan.*

*Aztán a döbbenet.
A megtorpanás.*

*Halálosan komoly arcára,
halálosan komoly szájszegletébe
egy kis mosolyt, valamekkorát,
miért nem rajzoltál, Uram?*